Пише: Иван Марковић
четвртак, 02 октобар 2008 13:16

Грејам Скемблер: Спорт и друштво - историја, моћ и култура, Clio, Београд 2007. Превод са енглеског: Горан Ердеи, стр.346

На недавно завршеном Европском првенству у фудбалу Шпанија је победила Немачку у финалу. Та утакмица и та победа донекле су релативизовале неке генерализације које повезују спортска надметања са специфичношћу менталитета народа пресликавајући га на спортисте. Кроз прегршт изјава величала се немачка радна етика, воља за победом, борба до краја од којих је вероватно најпознатија она стара Линекерова која отприлике гласи (Гари Линекер, бивши енглески фудбалски репрезентативац)- „Фудбал је игра на једном терену, између два гола, и играју је по једанаест играча са обе стране и на крају увек победе Немци". Овога пута победили су Шпанци и светски медији су то представили као победу лепоте над дисциплином, лепршавости над чврстином и креације над вољом. То је, наиме, резултат премиса да је фудбал (као и сваки спорт) више од игре, спортског надметања, да је то ствар у којој одлучује, не само спортска вештина, него и менталитет народа, државно уређење и потребе једног времена.

Тако се у току овог такмичења говорило о фанатичним Турцима, талентованим али недовољно ефикасним Португалцима, чврстим Италијанима итд. Било је и повода за сукобе у Мостару између муслиманског и католичког становништва у току утакмице Турска-Хрватска, скупљали су се и политички поени, Меркелова је била на готово свим утакмицама Немачке, Руси су понудили држављанство Гусу Хидинку, Холанђанину, који их је тренирао и довео на треће место у Европи. Оборена је и „теорија" да победник Еуросонга побеђује и на фудбалском Европском првенству зачета пре четири године када је Грчка победила на оба такмичења. Фудбалска игра је, практично, у тих непуних месец дана, била повезивана са свим и свачим, мање или више оправдано. О свим овим а и многим другим феноменима говори ова књига, својеврсна социолошка студија спорта- „Спорт и друштво" Грејама Скемблера.

По признању самог аутора свака теза о настанку спорта је натегнута, јер је нужно врло спекулативна због недостатка систематизованих података. Неки заступају тезу да је спорт логичан наставак, конкретизовање човековог нагона за игром, други сматрају да иза феномена спорта стоји практичнији циљ- нагон за борбом да би се опстало у датим околностима (веровало се да је први спорт био бацање копља чијим упражњавањем се стицала двострука корист- ловачка вештина и борбена готовост).

Такође, није лако ни дефинисати спорт јер смисао спортске активности може само да се сагледа у контексту културе у којој се упражњава. Из тога проистичу разлике између, на пример, древне и савремене Олимпијаде. Та теза је послужила многим социолозима да корене савременог спорта виде у Енглеској у доба индустријализације а не у праисторији. Аутор покушава да развој и исходиште спортских игара опише и тражи у еволуцији културе и спорта. Он тезу документује на основу развоја Олимпијских игара и, уопште, значаја древних игара и консеквенцама за савремени спорт.

Све Олимпијске игре рефлектовале су и друштвена превирања, идеолошка стремљења

организатора истих. Таква значења су попуњавала и одређивала концепт самог спорта и рефлектовала га као својеврсно увеличавајуће стакло дате културе или супротстављених културних образаца. Развој и постепено увршћивање различитих дисциплина сведоче о тежњама разних доба. Затим, церемонијалност древних такмичења и уска повезаност са жртвовањем животиња и верским концептима до идеологизације и комерцијализације надметања у модерно доба заједно са мењањем концепата и културно-цивилизацијског садржаја разних Олимпијских а касније и других спортских дисциплина.

Оно што је одређивало првобитна такмичења јесте аматеризам, спортисти су били представници племства и финансијски збринути појединци, тако да такмичење није било средство за преживљавање људи који нису имали другог избора. У том периоду Спартанци су били супериорни због самог начина живота који је захтевао физичку спремност и менталну дисциплину. Касније, специјализација и високе новчане награде доводе до појаве појединаца који су само тренирали и живели од богатих награда. Наравно, било је и промашаја и комичних тежњи да се личне амбиције неког владара потврде његовим спортским „успесима“, што Скемблер лепо описује кроз познати случај Неронове тежње за олимпијском славом: „Успех олимпијских игара зависио је од тога који је римски цар био на власти. На најниже гране су пале за време Нерона који је одложио игре које је требало одржати 65. године наше ере и наредио да све игре буду одржане исте године, 67. наше ере, како би он могао да се на свима такмичи и победи, те постане периодоник. То му је и пошло за руком и чак је и победио и у олимпијској трци кочија са десет упрегнутих коња упркос томе што је испао из кочије и повукао се из трке“. (стр. 43). Касније тако очигледна кршења правила постају реткост, игре се више комерцијализују и осећа се потреба за чвршћом организацијом која и јесте повела олимпијске игре преко модерних у постмодерне мегадогађаје.

Скемблер не обраћа детаљно пажњу развоју олимпизма у XX веку што је и очекивано, али се прилично задржава на две кључне Олимпијаде које објашњавају не само спорт већ и тенденцију да се кроз такмичење појасни специфичност доба и стремљење да се сваки масовни догађај попуни идеолошком нотом, као у старо доба религијом кроз церемоније. Те две Олимпијаде су нацистичка Олимпијада одржана 1936. у Берлину и капиталистичка 1984. у Лос Анђелесу.

Олимпијада у Берлину у основи се косила са правилником МОК-а (Међународни Олимпијски комитет) јер су спортисти Јевреји били дискриминисани и нису смели да се такмиче. Било је и прича да Хитлер није хтео да се поздрави са Џесијем Овенсом, тамнопутим спринтером који је освојио златне медаље у три дисциплине. Овенс је касније дао индикативну изјаву: „Нико ме није позвао да се рукујем са Хитлером, али ме нико није позвао ни у Белу кућу да се рукујем са председником.” Олимпијаду 1936. Хитлер је искористио да промовише и прикаже снагу немачке индустрије, културно становиште и наравно спортску надмоћ. У промоцији је учествовао и, већ смртно болестан Кубертен (човек који је крајем XИX века започео борбу да се Олимпијске Игре врате грчким коренима) . Његова порука пуштена на траци, касније је била прихваћена као један од мота Олимпијских Игара : „На Олимпијским Играма није важно победити, важно је учествовати, исто као и у животу није важно победити већ се добро борити.”

По Скемблеру, тада је спорт почео да добија и другачије аспекте, у смислу да је постао параван разноразних идеолошких и концептуалних представљања социолошких и државних питања. Следствено томе, следећа важна Олимпијада која поткрепљује тезу о спорту као мегадогађају попуњеном адекватним значењем које захтева и промовише организатор јесте „капиталистичка Олимпијада" у Лос Анђелесу 1984. године.

Америка је тада представила своју капиталистичку оријентацију и снагу тог концепта која се манифестовала кроз велики новац добијен за ТВ преносе, просторе за рекламу и слично, што је показало јасну оријентацију да се из таквог догађаја може добити огроман профит за спонзоре и организаторе. Како аутор каже: „Церемонија отварања била је чисти шоу бизнис. Роналд Реган је деловао опуштено и као да је код куће док су пијанисти на осамдесет четири клавира свирали Гершвина. Поворка покривених запрега подсетила је на период насељавања Дивљег запада. Гатман каже да је највећи део америчке публике оберучке прихватио тај патриотски кич" (стр. 111). По Скемблеру, овај историјат Олимпијских Игара представља одраз теоријских поставки. Практично, древне, премодерне и модерне (постмодерне) Олимпијске Игре приказују развој друштава и цивилизација из потребе које су излазиле на површину кроз церемоније на почецима, касније догађају и напослетку кроз спектакл и мегадогађај као одговор на постмодерна стремљења савремених друштава.

Скемблер даље подвлачи паралеле из разних сегмената везаних за спортску активност професионалаца у односу на аматере кроз савремене феномене као што су допинг, гојазност, индустрија забаве, рекламне активности, хулиганизација спорта итд. Сваки од ових синдрома модерне цивилизације описује се у односу на новије спортове као што су фудбал и појава суперстарова у комерцијализованим спортовима (Мухамед Али као модерна звезда, Мајкл Џордан као прелазак, мост ка постмодерним звездама као што је Дејвид Бекам). То је у ствари социолошка расправа о негативним последицама комерцијализације и глобализације у постмодерном спорту оријентисаном више ка резултату и реклами него ка идеалу здравља и виталности који је био карактеристика његових почетака. Такође, у дијахронијској равни су изнета и поређења и индикације ових нуспојава које су се зачеле још у старој Грчкој (неки лекари су помињали облике допинга и на древним Олипијадама).

Скемблер је своју критичку социологију спорта засновао на Баскаровом раду који подразумева епистемологију и онтологију друштвених структура. Такође Хабермасова теорија комуникативног деловања помогла му је да теоретски уоквири разумевање и конкретно истраживање динамике друштва у глобалном (дезорганизованом) капитализму у односу на савремени концепт спорта и спортског такмичења. Ова студија је корисна и аматерима и професионалцима и нуди одређена знања која доприносе разумевању не само спорта већ и феномена из којих је израстао овакав какав је данас, а који се тиче и самог спорта али и његових конзумената и социолошких појава које их обликују.

После већ споменутог Европског првенства у фудбалу одржала се и Олимпијада у Пекингу, најгламурознија у историји. На церемонији отварања је игром, покретом и светлосним ефектима приказан развој Кине кроз њена најзначајнија културолошка,

научна и државна достигнућа. Кинези су одржали обећање и освојили највише златних медаља још више се приближивши Американцима у том сегменту рачунања спортских резултата. Наравно, осим спортских надметања, рушења неколико светских рекорда и постављања нових стандарда у организационим и технолошким аспектима спортских такмичења, ни ове Игре нису прошле без политике. Било је ту и игара друге врсте, Грузија је напала Јужну Осетију баш за време Олимпијаде сто је тумачено намером да се медијска усмереност на спортске игре у Кини искористи за јаке идеолошке притиске против Кине и Русије, што је потврдило тезу да се масовна експонираност спорта може да послужи и као политички капитал који се користи за давање мање или више снажних дипломатских порука. У појединим тренуцима се стицао утисак да је битније представљање разноразних проблема од стране светских медија него саме игре. Из тога произилази да идеологија и политика све више постају примарни елементи савремених спортских мегадогађаја а спорт се своди на пропратни чинилац, средство којим се констелација односа разних идеологија изражава у масовно прихваћеној и популарној форми.